

Αρχαιολογικά

Η σύγχρονη Ερέτρια είναι χτισμένη ακριβώς στο χώρο που καταλάμβανε η ομώνυμη αρχαία πόλη. Αυτό οφείλεται στη σκόπιμη χωροθέτησή της πάνω στα ερείπια της αρχαίας πόλης από τους αρχιτέκτονες Κλεάνθη και Σάουμπερτ με εντολή του βασιλιά Όθωνα το 1834, προκειμένου στην νέα πόλη να εγκατασταθούν πρόσφυγες των Ψαρών. Η καταστροφή της Χίου και των Ψαρών το 1822, είχε συγκλονίσει την Ευρώπη, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην ανάπτυξη του φιλελληνισμού. Γι' αυτό, άλλωστε, η σύγχρονη πόλη ονομαζόταν «Νέα Ψαρά» έως και το 1960, οπότε και μετονομάστηκε σε Ερέτρια.

Ερέτρια

Στον αρχαιολογικό χώρο και στο Μουσείο

ΚΕΙΜΕΝΟ: Κωνσταντίνος Μπουκάρas, Αρχαιολόγος
Εφορείας Αρχαιοτήτων Ευβοίας
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Άννα Καθαίτζη

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΕΥΒΟΙΑΣ

Ο ναός του Δαφνηφόρου Απόλλωνος. Πρόκειται για το επιφανέστερο μνημείο της Ερέτριας. Ανασκάφηκε από τον Κ. Κουρουνιώτη μεταξύ των ετών 1899-1910. Ορατά είναι μόνο τα θεμέλια. Σύμπλεγμα του Θησέα με την αμαζόνα Αντιόπη, την οποία έχει απαγάγει. Από το αέτωμα του ναού του Δαφνηφόρου Απόλλωνος, 520 π.Χ. (δεξιά)

Η σύλληψη των Σάουμπερτ και Κλεάνθη, προέβλεπε μία σύγχρονη πόλη, η οποία, σύμφωνα με τη ρομαντική αντίληψη του νεοκλασικισμού, ενσωμάτων τις ορατές αρχαιότητες στον πολεοδομικό ιστό της νέας πόλης. Παρόλα αυτά, η Ερέτρια είναι η καλύτερα διατηρημένη αρχαία πόλη της Εύβοιας και αυτό οφείλεται στο ότι από τον 3^ο αι. μ.Χ. ο χώρος σταδιακά εγκαταλείφθηκε και ξανακατοικήθηκε μόλις τον 19^ο αι. Ως αποτέλεσμα, δεν υπήρξε η συνεχής ανάγκη επαναχρησιμοποίησης των οικοδομικών υλικών, που αποτελεί και τη βασικότερη αιτία καταστροφής των αρχαίων μνημείων.

Οι πρώτοι οικισμοί στην πεδιάδα που αργότερα κατέλαβε η Ερέτρια, ιδρύθηκαν στην Ύστερη Νεολιθική (3500-3000 π.Χ) και στην Πρωτοελλαδική εποχή (3000-2000 π.Χ). Στην Μεσοελλαδική εποχή

(2000-1600 π.Χ.), η κατοίκηση μεταφέρεται στην κορυφή του λόφου Καστρί, όπου αργότερα κατασκευάστηκε η ακρόπολη της κλασικής πόλης.

Από την Υστεροελλαδική ή Μυκηναϊκή (περ. 1600-1100 π.Χ.), προέρχονται λιγοστά ευρήματα γι' αυτό και αρκετοί ερευνητές τοποθετούν την μυκηναϊκή Ερέτρια στο Λευκαντί ή στην Αμάρυνθο, δύο γειτονικές αρχαιολογικές θέσεις με σημαντικά ευρήματα της περιόδου αυτής. Από τα νεκροταφεία του Λευκαντίου, μάλιστα, έχουν προέλθει πολύτιμα κτερίσματα, εισηγμένα από την Κύπρο, τη Φοινίκη και τη Συρία, που δηλώνουν την ενεργή συμμετοχή των ευβοϊκών πόλεων στον αποκαλούμενο πρώτο αποικισμό, ο οποίος έλαβε χώρα κυρίως στα ανατολικά παράλια της Μεσογείου.

Όσον αφορά στους κατοίκους της Εύβοιας κατά τους προϊστορικούς χρόνους,

Η παλαίστρα του Γυμνασίου.

αναφέρονται τα αιολικά φύλα των Αβάτων στην κεντρική, των Δρυόπων στα νότια και των Ελλοπιέων στα βόρεια.

Η ίδρυση της Ερέτριας τοποθετείται στα τέλη του 9^{ου} αιώνα. Για πρώτη φορά η πόλη αναφέρεται ως «Ειρέτρια» από τον Όμηρο στην *Ιλιάδα* (Ιλιάδα II, 536), στον κατάλογο των πλοίων που συμμετείχαν στην Τρωική εκστρατεία. Στον ίδιο κατάλογο, εκτός από την Ερέτρια, γίνεται αναφορά και σε άλλες πέντε ευβοϊκές πόλεις, τη Χαλκίδα, την Ιστιαία, την Κήρινθο, την Κάρυστο, το Δίον και τα Στύρα, με συνολικά σαράντα επτά πλοία και αρχηγό τον Ελεφήνορα από τη Χαλκίδα. Η ετυμολογία του ονόματός της έχει δικάσει τους μελετητές, για το εάν προέρχεται από το αρχαίο ρήμα *ερέσσω* (δηλαδή κωπηλατώ) ή εάν αποτελεί παραφθορά της λέξης *Αρότρια*, που προέρχεται από το άροτρο. Την εποχή σύνθεσης των ομηρικών επών, η Ερέτρια και η Χαλκίδα έχουν αναπτύξει έντονη εμπορική δραστηρι-

ότητα σε ολόκληρη τη Μεσόγειο, ιδρύοντας αποικίες ή εμπορεία, στο πλαίσιο του δεύτερου αποικισμού. Κατά τον αποκαλούμενο δεύτερο αποικισμό, στην ανατολική Μεσόγειο, οι Ευβοείς αποικίζουν τα μακεδονικά παράλια, τη χερσόνησο της Σιθωνίας στη Χαλκιδική (όπου ιδρύθηκαν τριάντα αποικίες από Χαλκιδείς) και τη χερσόνησο της Κριμαίας.

Οι Ευβοείς διαδραμάτισαν ηγετικό ρόλο κατά το β' αποικισμό, με την ίδρυση σημαντικών πόλεων στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία. Μερικές από τις γνωστότερες ευβοϊκές αποικίες είναι οι Πιθηκούσες (770 π.Χ.), η Παρθενόπη (σημερινή Νάπολη), το Ρήγιον (Ρέτζιο της Καλαβρίας), η Ζάγκλη και η Ιμέρα στην Κάτω Ιταλία, η Νάξος (Νάξος Τζιαντίνι στην παραλία της Ταορμίνια), ο Σελινούντας, ο Ακράγαντας (Αγκριτσέντο), οι Λεοντίνοι και η Κατάνη (Κατάνια) στη Σικελία.

Η ιστορία του ευβοϊκού αποικισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία και

Παναθηναϊκοί αμφορείς από τη Βόρεια Συνοικία.

την ανάπτυξη τόσο του ελληνικού όσο και του λατινικού αλφαβήτου. Ειδικότερα, οι επαφές των Ευβοέων με τους Φοίνικες, έναν εξίσου ικανό λαό στο εμπόριο και τη ναυτιλία, αποτέλεσαν την αφορμή εισαγωγής του φοινικικού αλφαβήτου στον ελλαδικό χώρο και της διαμόρφωσης στη συνέχεια του ελληνικού αλφαβήτου με την προσθήκη των φωνηέντων. Ειδικά το ευβοϊκό ή χαλκιδικό αλφάβητο μέσω των αποικιών της Χαλκίδας και της Ερέτριας στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, αποτέλεσε, αργότερα, τη βάση του λατινικού αλφαβήτου.

Οι αρχαιότερες επιγραφές ελληνικού αλφάβητου, χαραγμένες σε τμήματα αγγείων, προέρχονται από τις Πιθηκούσες, ευβοϊκή αποικία στη νήσο Ίωκια (κοντά στη Νάπολη) και την Ερέτρια.

Ως αποτέλεσμα της οικονομικής ευμερίας της τάξης των εμπόρων και των πλοιοκτητών, στο δεύτερο μισό του 8^{ου} αι. π.Χ. η πόλη μετασχηματίζεται σε πόλη

κράτος. Το γεγονός αυτό αρχαιολογικά πιστοποιείται από τον εντοπισμό εκατόμπεδου ναού στο κέντρο του οικισμού, αφιερωμένου στον Απόλλωνα Δαφνηφόρο, ο οποίος σήμερα δεν είναι ορατός. Από την ίδια περίοδο, όμως, είναι ορατά τα ίχνη του Ηρώου, ταφικού μνημείου, στην περιοχή της δυτικής συνοικίας, από όπου προήλθαν πολύτιμα ευρήματα, τα οποία εκτίθενται στο Μουσείο Ερετρίας. Η ακμή της πόλης διακόπτεται βίαια για ένα μικρό διάστημα, κατά το οποίο διεξάγεται σειρά πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ της Ερέτριας και της Χαλκίδας, τις οποίες η αρχαία παράδοση αναφέρει ως «Απλάντιο πόλεμο». Πρόκειται για τον πρώτο πόλεμο με πανελλήνια απήχηση και πιθανόν και συμμετοχή.

Το 550 π.Χ. περίπου χτίζονται για πρώτη φορά τείχη, μήκους 4,5 χιλιομέτρων, τα οποία περικλείουν περιοχή έκτασης 800 περ. στρεμμάτων. Την εποχή αυτή ακριβώς στην Ερέτρια φιλοξενείται ο

Το αρχαίο Θέατρο. Είναι το εντυπωσιακότερο σήμερα μνημείο της Ερέτριας. Είναι περίεργο που για την κατασκευή του δεν χρησιμοποιήθηκε κάποια φυσική πηλαγιά του λόφου της ακρόπολης, αλλά κατασκευάστηκε σε τεχνητό λόφο με επιχωμάτωση και πολλούς αναθηματικούς τοίχους.

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΕΥΒΟΙΑΣ

Πεισίστρατος. Λίγο αργότερα, ξανακτίζεται το εμβληματικότερο μνημείο για την αρχαία Ερέτρια, ο ναός του Δαφνηφόρου Απόλλωνα στη λαμπρότερη μορφή του, από όπου προέρχονται και τα γνωστά εναέτια γλυπτά, έργο περίπου του 510 π.Χ., με τεχνοτροπία που υποδηλώνει και την έντονη πολιτική επιρροή της Αθήνας. Στο δυτικό αέτωμα του ναού, το οποίο εκτίθεται στο μουσείο Ερετρίας, παρίστανται η Αθηνά και σε σύνταγμα ο Θησέας, ιδρυτής της Αθήνας, με την απαχθείσα Αντιόπη.

Την ίδια εποχή η πόλη κόβει και τα πρώτα αργυρά νομίσματα.

Είναι η εποχή της ερετριακής θαλασσοκρατίας των «Αειναυτών», μίας πλούσιας τάξης πλοιοκτητών, σε αντιδιαστο-

λή με την αντίστοιχη τάξη των πλούσιων γαιοκτημόνων της Χαλκίδας, τους «Ιπποβότες». Η θαλασσοκρατορία αυτή θα σταματήσει προσωρινά μόνον το 490 π.Χ. με την εισβολή των Περσών. Η εισβολή των Περσών έγινε ως αντίποινα για τη βοήθεια που είχαν προσφέρει οι Ερετριείς μαζί με τους Αθηναίους προς τους Μιλήσιους και τους άλλους Έλληνες της Ιωνίας.

Στους περσικούς πολέμους, Ερετριείς έλαβαν μέρος στις ναυμαχίες του Αρτεμισίου και της Σαλαμίνας και στη Μάχη των Πλαταιών. Το όνομα της Ερέτριας, βρίσκεται χαραγμένο στον στρεπτό κίονα που αφιερώθηκε στους Δελφούς με τα ονόματα των πόλεων που συμμετείχαν στην εκδίωξη των Περσών και σήμερα

βρίσκεται στην Κωνσταντινούπολη.

Στη διάρκεια του 5ου αιώνα π.Χ., η Ερέτρια, μαζί με τις υπόλοιπες ευβοϊκές πόλεις κράτη, αποτέλεσε μέλος της συμμαχίας της Δήλου, από την οποία αποσχίστηκε το 411 π.Χ., έπειτα από νικηφόρο ναυμαχία στο λιμάνι της Ερέτριας. Η ανεξαρτητοποίηση της Εύβοιας από τους Αθηναίους σηματοδοτεί νέα περίοδο ακμής για την Εύβοια και την Ερέτρια.

Τον 4^ο αι. π.Χ. η Ερετριακή επικράτεια περιελάμβανε το 1/3 του νησιού, περιοχή στην οποία αναπτύσσονταν 60 μικρότεροι Δήμοι. Ο πληθυσμός της πόλης την εποχή αυτή, με βάση και τη χωρητικότητα του θεάτρου της, πρέπει να ανερχόταν σε περίπου 30.000 κατοίκους, συμπεριλαμβανομένων και των δούλων. Η υπόλοιπη έκταση του νησιού ελεγχόταν από τις άλλες τρεις πόλεις- κράτη, τη Χαλκίδα, την Ιστιαία και την Κάρυστο.

Το κυρίαρχο πολίτευμα της πόλης, εκτός από μικρές περιόδους τυραννίας, υπήρξε το δημοκρατικό.

Γενικά, έως και την περίοδο της μακεδονικής κυριαρχίας, η οποία ξεκινά μετά το

338 π.Χ., η πόλη συνδέεται περισσότερο με την Αθήνα, με την οποία, ωστόσο, δε λείπουν οι συνεχείς διαμάχες για τον έλεγχο του εμπορικού σταθμού του Ωρωπού.

Ο οικονομικός προσανατολισμός της αρχαίας Ερέτριας, ήταν μοιρασμένος ανάμεσα στη ναυτιλία και την αγροτική οικονομία και αυτό αντανακλάται και στα νομίσματά της, στα οποία παρίστανται το χταπόδι και το βόδι.

Η διάλεκτος της Ερέτριας ήταν ιωνική με το χαρακτηριστικό στοιχείο του «ρωτακισμού» (μετατροπή του φθόγγου σ σε ρ).

Μία σημαντική πολιτική και πνευματική προσωπικότητα, η οποία σηματοδοτεί τον 4^ο αι. π. Χ. την πόλη της Ερέτριας, είναι ο φιλόσοφος και πολιτικός Μενέδημος, ο οποίος θήτευσε στις φιλοσοφικές σχολές του Στίλπωνος στα Μέγαρα και του Φαίδωνος στην Ήλιδα. Στους διπλωματικούς χειρισμούς του φαίνεται ότι οφείλονται οι αρμονικές σχέσεις με τους Μακεδόνες και ως επακόλουθο μία νέα περίοδος ακμής που γνώρισε η πόλη. Επί των ημερών του στην πόλη λαμβάνει

Στην οικία με τα μωσαϊκά η αίθουσα 7 παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον, κυρίως επειδή στο δάπεδό της, διαγώνια τοποθετημένος, βρίσκεται τάφος.

Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ερέτρια. Λύχνιοι, υφαντικά βάρη, σταθμά.

χώρα ένα μεγάλο δημόσιο πολεοδομικό πρόγραμμα, στο πλαίσιο του οποίου ανεγείρονται θέατρο, γυμνάσιο και νέο στάδιο. Από την ίδια περίοδο προέρχονται και σημαντικές ιδιωτικές κατοικίες, ιδιαίτερα μεγάλης επιφάνειας, μία από τις οποίες κοσμείται με εξωτερικής ποιότητας διακοσμημένα μωσαϊκά δάπεδα (οικία με τα μωσαϊκά).

Τη μακεδονική παρουσία στην Ερέτρια μαρτυρούν, σήμερα, τέσσερις μακεδονικοί τάφοι στην περιοχή, από τους οποίους ο καλύτερα σωζόμενος, αποκαλούμενος και «τάφος των Ερώτων», δεσπόζει σε λόφο στα δυτικά της ακρόπολης.

Από τη ρωμαϊκή κατάκτηση και μετά (187 π.Χ.) η πόλη φαίνεται να παρακάμζει σταδιακά. Ορατά μνημεία της ρωμαϊκής περιόδου αποτελούν τα ερείπια ναού προς τιμήν του ρωμαίου αυτοκράτορα (Σεβαστείου), ταφικά μνημεία στη βόρεια συνοικία της πόλης, η οποία την ίδια περίοδο φαίνεται να εγκαταλείπεται και τέ-

λος, λουτρά του 2^{ου}-3^{ου} αι. μ.Χ. στη βόρεια συνοικία. Από τον 6^ο αι. μ.Χ. η περιοχή εγκαταλείπεται οριστικά, έως την επανίδρυση της πόλης στη σύγχρονη εποχή.

Η γνώση μας για την αρχαία Ερέτρια, οφείλεται στην σε βάθος πολυετή και επίπονη έρευνα μεγάλου αριθμού ελλήνων και ξένων αρχαιολόγων. Ειδική μνεία αξίζει να γίνει στους αρχαιολόγους της **Ελβετικής Αρχαιολογικής Σχολής** στην Ελλάδα, για τους οποίους η Ερέτρια έχει αποτελέσει το κύριο αντικείμενο έρευνάς τους για **50** περίπου έτη.

Στην Ερέτρια, σήμερα, λειτουργεί Αρχαιολογικό Μουσείο με εκθέματα από όλες τις φάσεις της αρχαίας πόλης αλλά και από τις παρακαείμενες αρχαιολογικές θέσεις του Λευκαντίου και της Αμαρύνθου.

Μάλιστα, λόγω της θέσης του μουσείου και του εποπτικού υλικού που διαθέτει, προτείνεται ως αφετηρία της επίσκεψης στα μνημεία της αρχαίας Ερέτριας, τα περισσότερα από τα οποία έχουν αναδειχθεί

Πήλινα παιδικά παιχνίδια, πηλαγόνες ή νευρόσπαστα. Λευκή λήκυθος των αρχών του 5ου αιώνα.

στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Βόρεια της λεωφόρου Ίσιδος εκτείνεται ένας ενιαίος χώρος με διάσπαρτα μνημεία που συγκροτούν αρχαιολογικό πάρκο. Μία πρώτη ενότητα επισκέψιμων μνημείων του αρχαιολογικού πάρκου αποτελούν το δυτικό σκέλος του τείχους με τη δυτική κύρια πύλη, η δυτική συνοικία με τις εντυπωσιακές οικίες του 4^{ου} αιώνα, το θέατρο και το γυμνάσιο. Η περιήγηση στο αρχαιολογικό πάρκο ολοκληρώνεται με την επίσκεψη στην αποκαλούμενη «οικία με τα μωσαϊκά», το Σεβαστείον και τα ρωμαϊκά λουτρά, τη βόρεια συνοικία ή συνοικία των παναθηναϊκών αμφορέων και την ανατολική συνοικία. Με αφητηρία, επίσης, το μουσείο και ενδιάμεσο σταθμό το γυμνάσιο, προτείνεται η διαδρομή προς την ακρόπολη, η οποία εκτός από τα δείγματα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής της κλασικής εποχής και τα ερείπια χώρων λατρείας (Θεσμοφορία, ιερό Αθηνάς) που διαθέτει, αποτελεί τον

καλύτερο χώρο θέασης του αρχαιολογικού πάρκου και της σύγχρονης πόλης. Σε μικρή απόσταση, στα βορειοδυτικά του μουσείου, βρίσκεται και ο μακεδονικού τύπου «Τάφος των Ερωτών».

Τα υπόλοιπα μνημεία-αρχαιολογικοί χώροι βρίσκονται διάσπαρτα εντός του πολεοδομικού ιστού της σύγχρονης πόλης. Παρόλα αυτά, είναι εύκολα αναγνωρίσιμα και σε σχετικά μικρή απόσταση μεταξύ τους. Κοντά στο αρχαιολογικό μουσείο και στο κέντρο της πόλης βρίσκονται ο αρχαιολογικός χώρος του Δαφνηφόρου Απόλλωνα, τα εναέτια γλυπτά του οποίου δεσπόζουν στο μουσείο, η Θόλος (πιθανόν το Πρυτανείον), τα Λουτρά του λιμανιού και το Ισείον (ελληνιστικό ιερό προς τιμήν της θεάς Ίσιδος).

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ερέτριας λειτουργεί όλο το χρόνο από Τρίτη έως και Κυριακή 08:00-15:00

Τηλ.: 22290 62206